

הרב אברהם סתיו

”לא תוכל לאכול בשעריך”

על איסור אכילת מעשר שני בגבולין

פתיחה

פרק י”ב של ספר דברים פותח סדרת פרקים שעניינה ב’ריכוזיות הפולחן’. אל מול גויי הארץ העובדים את אלוהיהם ”עַל הַהָרִים הָרְמִים וְעַל הַגְּבְעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעְנָן” (שם, ב) ואל מול ההתנהלות בתקופת המדבר שבה עשה ”אִישׁ כֹּל הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו” (שם, ח), עומדת ההנחיה החדשה: ”וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה’ אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תִבְיֹאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם” (שם, יב).

על רקע זה מובא ציווי אכילת המעשר:

לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בְּשַׁעְרֶיךָ מֵעֵשֶׂר דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וּצְאֲנֶךָ וְכָל גְּדֵרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִגְדַּבְתֶּיךָ וְתִרְוַמַת יָדְךָ. כִּי אִם לִפְנֵי ה’ אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה’ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ... וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי ה’ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ (שם, יז-יח).

המוקד בפסוקים אלו הוא האיסור לאכול את המעשר ”בשעריך”, אלא רק ”לפני ה’”. ציווי זה מופיע בניסוח פוזיטיבי בפרשיית מעשר שני:

וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה’ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דְּגָנְךָ תִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וּצְאֲנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה’ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים (י”ד, כג).

מפסוקים אלו עולה בפשטות שיש מצווה חיובית לאכול עשירית מן התבואה לפני ה’, ”למען תלמד ליראה את ה’”, כפי שכתב הרמב”ן בהשגותיו על ספר המצוות (שכחת העשין א). בפרשייה זו כלל לא מוזכר האיסור לאכול ”בשעריך”, וממילא יש לשאול מהי משמעותו של איסור זה ומה היחס בינו לבין מצוות האכילה בירושלים. דהיינו, האם איסור האכילה

"בשעריך" הוא למעשה חיזוק של המצווה לאכול את המעשר במקום אשר יבחר ה',¹ או שמא הוא איסור עצמאי.²

מקור המחדד חקירה זו אפשר למצוא בגמרא בכריתות:

מכדי כתב רחמנא 'ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך', בפנים אין, בחוץ לא, למה לי דכתב רחמנא 'לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך'... אי מההוא, הוה אמינא: הני מילי בעשה, אבל בלאו אימא לא (ד:).

הגמרא שואלת מדוע יש צורך בכתיבת האיסור אם הוא לא מוסיף דבר לציווי העשה, ומיישבת בטענה שהוא נדרש כדי שהאוכל מעשר בחוץ יעבור גם בלאו וגם בעשה. מכך משתמע שבאופן מהותי העשה והלאו זהים זה לזה, ואין הלאו מוסיף היבטים נוספים מלבד חיזוק חובת קיום העשה. עם זאת, הסוגיה המקבילה במכות (יח.) מדלגת על שלב זה, ומשתמע שהיא אינה רואה בקיומו של הלאו בנוסף לעשה כפילות מיותרת. כמו כן, הגמרא בכריתות מסיקה לבסוף שהפסוק בא ללמד על קיומו של לאו נפרד בכל אחד מפרטיו, מה שעשוי ללמד על רובד נוסף שיש בו ולא קיים במצוות העשה, ועל כך נרחיב להלן.

א. מקור האיסור והשפעתו על הבנת מהותו

ננסה לבחון את חקירתנו בדבר היחס שבין הלאו לעשה לאור בחינת מקור האיסור. בתוך כך, נבקש לחדד את ההבנות השונות ולהציען במספר ניסוחים. לא פחות מתשעה איסורים תלה הרמב"ם בספר המצוות בפסוק "לא תוכל לאכול בשעריך" (לא תעשה קמ"א-קמ"ז, קמ"ט, קנ"ג). אם נוסיף לכך את איסור אכילת מעשר שני בטומאה, שנלמד מפסוק זה לדעת ראשונים רבים (עיי' למשל ביראים מצווה פ"ט), יעמוד המניין על עשרה. בעל הכתב והקבלה עשה מאמצים רבים כדי למצוא את המכנה המשותף לאיסורים המגוונים שדרשו חז"ל מן

¹ יש מקום להעלות אפשרות הפוכה, כפי שהציע הרמב"ן (שם) בדעת הרמב"ם, ולהבין שעניינה של מצוות העשה הוא רק לחזק את האיסור לאכול מעשר שני "בשעריך". אך מן הפסוקים בפרק י"ד עולה בבירור שהאכילה בירושלים היא מטרה חיובית העומדת בפני עצמה, והיא למעשה התוכן והמטרה של הפרשת המעשר. עיינו במנחת חינוך (תמ"ב) ובביאור הר"י פערלא לספר המצוות לרס"ג (עשה פ"א).

² כדוגמה לאיסור עצמאי דומה אפשר להביא את הציווי שנאמר בסמוך, "השֹׁמֵר לֶךָ מִן תַּעֲלָה עֲלֶיךָ בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּרְאֶה" (דברים י"ב, יד), שבפשטות, עניינו באיסור עצמי על הקרבת קרבנות מחוץ למקדש, ולא רק בביטול מצוות הקרבתם במקדש. גם דוגמאות לאיסורים שנועדו לחזק מצוות עשה אפשר למצוא בתורה. למשל, מצוות "לא תקפץ" ו"לא תאמץ" (דברים ט"ו, ז), עניינן חיזוק המצווה החיובית של נתינת צדקה.

הפסוק ולקשר אותם למשמעותו על פי הפשט, ובמסקנתו הסופית אפשר למצוא נימה של יאוש מסוים מן האתגר:

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שאין מלת בשעריך כאן יבואר על העיר או על פתח מבוא העיר כבשאר מקומות, כי אם מענין שיעור ומדה... כי באמת התורה נותנת שיעור ומדה לכל פרטי הנהגת אדם... ולזה יתכן מאד לקרוא כל מצוה ממצות התורה בשם: מדה... ומזה מלת בשעריך במקרא שלפנינו, כי התורה נתנה אל הקדשים שעורים ומדות שונות... והזהירה א"כ התורה לא תוכל לאכול בשעריך וגו', שלא תהיה אכילתך בכל אלה מתנגד אל השעור והמדה שגבלה לך התורה (דברים י"ב, יז).

המכנה המשותף היחיד בין האיסורים השונים שנלמדו מן הפסוק הוא היותם "מתנגדים אל השעור והמדה שגבלה לך התורה" – מה שאפשר להגיד במידה כזו או אחרת גם על כל שאר איסורי התורה. אנו לא נתיימר להציע פתרון טוב יותר, אלא רק להתבונן באיסורים הנובעים מן הפסוק ולהצביע על הכיוונים השונים העולים מהם בנוגע לאופי הדין וליחס שבינו לבין מצוות העשה.

הסוגיה המרכזית הדנה בענייננו נמצאת בפרק השלישי של מסכת מכות (יז-יח:). בסוגיה זו עובר רבי שמעון על כל אחד מן הפרטים המופיעים בפסוק ("בכורות בקרך וצאנך..."), מראה שקיים ביניהם דירוג של קל וחמור, ומחדש שכל פרט בא להוסיף איסור חדש עבורו ועבור הפרטים החמורים ממנו. מסקנת דבריו היא כדלקמן:³

- א. במעשר שני יש איסור אכילה מחוץ לירושלים.
- ב. בביכורים יש איסור אכילה גם לפני מקרא ביכורים (או הנחה לרבי יהודה).⁴
- ג. בקדשים קלים יש איסור אכילה לפני זריקת דמים.
- ד. בכורות יש איסור גם לזרים.
- ה. בקדשי קדשים יש איסור אכילה גם מחוץ לקלעים.
- ו. בעולה קיים איסור אכילה מוחלט.⁵

³ הראשונים על אתר התחבטו בעניין מעמדו ההלכתי של כל אחד מן האיסורים דלהלן, ראו דיון בשיטות השונות בספר במסילה העולה (מכות עמ' קמג-קמח).

⁴ זה האיסור היחיד שלא קיים בפרטים שמופיעים אחריו, פשוט כי הוא לא שייך בהם.

⁵ הרמב"ם (ספר המצוות לא תעשה קמ"ו; הלכות מעילה א', ג) ביאר שזה המקור לאיסור מעילה, וחלק עליו הראב"ד (שם).

אם ננסה לדלות מאן כיוונים אפשריים להבנת איסור "לא תוכל לאכול בשעריך", נוכל להצביע על שלושה, ששנים מתוכם ניתנים ליישום במעשר שני:

א. **חיסרון של 'מתיר'** – ביכורים לפני קריאה או הנחה, וקדשים קלים לפני זריקת דמים, הם אוכל שנדרש מעשה מסוים כדי להתיר את אכילתו. אם נשליך מכאן על מעשר שני, הרי שההבאה לירושלים תחשב כמעשה המתיר את אכילת המעשר. אולם, קשה להבין כך משום שבניגוד למקרא ביכורים ולזריקת דמים, הכניסה לירושלים היא מעשה הפיך, וכאשר המעשר יוצא הוא שב ונאסר. יתרה מכך, דווקא הכניסה לירושלים היא שמחילה את האיסור לפי רוב הדעות, ואם כן, אין לראותה כ'מתיר' לאכילת המעשר.

ב. **איסורים הנובעים מקדושת החפץ** – איסור זרות בבכורות ואיסור אכילה מחוץ לקלעים בקדשי קדשים נובעים בפשטות מקדושת החפץ שמצריכה אכילה על ידי אדם קדוש במקום קדוש. ייתכן כי גם מעשר שני, שנקרא "קדש", אסור באכילה במקום שאינו קדוש כלל, "בשעריך". כמו כן, סוגיית הגמרא משווה, לצורך דירוג האיסורים שהתחדשו בכל אחד מן החפצים, את איסור אכילת מעשר בגבולין לאיסור אכילת קדשים קלים בגבולין. איסור זה נלמד במקום אחר מן הציווי "תאכלו במקום טהור" (ויקרא י', יד), שממנו נראה שאכילה במקום שאינו טהור פוגמת בקדושת בשר הקדשים, וממילא, יש מקום ללמוד שזה גם אופי איסור אכילת מעשר שני בגבולין.⁶ נראה שלכיוון זה אפשר לחבר גם את איסור אכילת מעשר שני בטומאה, שנלמד לפי חלק מן המקורות מ"לא תוכל לאכול בשעריך" (יבמות עג:), וסביר כי אף הוא קשור בפגיעה בקדושת המעשר.⁷

ג. **מעילה** – ניתן להבין כי איסור אכילת המעשר מהווה סוג של איסור מעילה.⁸ כדי לחדד את ההבדל שבין אפשרות זו לקודמתה, נקדים כי מעמדו של מעשר שני,

⁶ האחרונים עמדו על הכפילות של המקורות לאיסור אכילת קדשים קלים בגבולין, שנלמד גם מ"לא תוכל לאכול בשעריך" וגם מ"תאכלו במקום טהור" (ועיינו למשל בקרן אורה זבחים נה.), ודברינו יוצאים מנקודת הנחה ששני הפסוקים משלימים זה את זה, ואינם מהווים שני דינים נבדלים של איסורים בקדשים קלים.

⁷ ועיינו בגר"ז (מאכלות אסורות ב', כג) שכתב שאיסור אכילת מעשר שני בטומאה וערלות ודומיהן הוא אותו איסור ממש של אכילת קדש באופנים אלו.

⁸ החיבור של אכילת מעשר שני לדין מעילה הוא חיבור טבעי לפי שיטת רבי מאיר ש"מעשר שני ממון גבוה". בגמרא בסנהדרין (ק"ב:) נאמר כי דווקא בירושלים נחלקו רבי מאיר וחכמים, ואילו בגבולין מודים כולם שדיני המעשר כ"ממון גבוה": הוא פטור מהפרשת חלה ומופקע מדין עיר

בדומה לקדשים אחרים, נגזר משני מרכיבים: קדושה החלה עליו ומחייבת התנהלות מסוימת ביחס אליו, וכן ייעוד שניתן לו ואין להסיטו ממנו. בהקשר של מעשר שני, ייעוד זה עשוי לנבוע מן החובה לאוכלו בירושלים (ועיינו בקרן אורה זבחים קיט.),⁹ אך ייתכן שגם בלי קשר למצוות האכילה, המעשר נחשב כמיועד לגבוה משום שהוא בבעלות גבוה.¹⁰ בניגוד לאפשרות הקודמת, שלפיה האיסור הינו בשימוש שאינו הולם את **קדושת החפץ**, כשמדובר במעילה המוקד הוא בכך שעצם השימוש האנושי בחפץ המיועד לגבוה נאסר, מאחר שיש בו משום **הסתת החפץ מיעודו**.¹¹

לסיום, נעיר כי הכיוון שעולה באופן מובהק מן ההקשר בתורה, שאכילת מעשר בחוץ דומה לאיסור 'שחוטי חוץ', לא בא לידי ביטוי בשלל האיסורים שלמדו חז"ל מן הפסוק.

נראה, כי בין אם נמקד את הבעיה במעילה או בפגיעה בקדושת החפץ, ובין אם נאמר שמדובר באיסור הדומה לאיסור 'שחוטי חוץ', הרי שלפנינו איסור עצמאי שאינו נובע רק מן הצורך בחיזוק מצוות העשה.

גם להבנה החלופית, שמטרת הלאו היא חיזוק העשה, ניתן למצוא סימוכין, וזאת מאיסור נוסף שלומדת הגמרא (יבמות פו.) מן הפסוק, והוא איסור אכילת תבואה שלא הופרש ממנה מעשר עני.

המאירי שם (ד"ה האוכל) מבאר כיצד נלמד איסור זה מן הפסוק: "כלומר שלא תאכל מן התבואה עד שתפריש מה שנצטוית ליתן בשעריך". דהיינו, איסור אכילה "בשעריך" הוא איסור אכילת תבואה שלא התקיימו בה דיני תרומות ומעשרות כראוי. נראה כי מקור זה

הנידחת. מדוע? רש"י (ד"ה אבל) הציע שתי אפשרויות: הראשונה היא שבגבולין מודים חכמים שהמעשר הוא "ממון גבוה" (וכן כתבו היד רמ"ה שם ד"ה תנן והמאירי ד"ה עסה). אפשרות שנייה היא שגם בגבולין סבורים חכמים שהמעשר הוא "ממון הדיוט", אלא שמכיוון שהוא אסור באכילה דינו דומים לממון גבוה (וכן כתבו התוס' קידושין נג: ד"ה איהו והתוס' בכורות ט: ד"ה ותנן). לפי האפשרות הראשונה אפשר יהיה לומר גם לדעת חכמים שאיסור האכילה בגבולין הוא איסור מעילה, משום שבגבולין נחשב המעשר כממון גבוה.

⁹ עיינו בשערי ישר (ו', טז) שהאריך להראות שהיותו של המעשר "ממון גבוה" אינה מעמד עצמאי (כמו הקדש) אלא תלויה בחלות האיסור שבו.

¹⁰ עיינו במנחת חינוך (תמ"ב, ח): "ואפשר לומר לפי מאי דפסקינן דמעשר שני ממון גבוה הוא א"כ עכו"ם האוכלו חייב משום משום גזל דהם מ-ז' מצות ומה לי גזל הדיוט ומה לי גזל גבוה וישראל זוכין בירושלים משולחן גבוה אבל עכו"ם יוכל להיות דחייב משום גזל".

¹¹ עם זאת, יש להעיר כי ייתכנו הבנות מסוימות במעילה שלפיהן יצטמצם ההבדל המתואר כאן בין הבנה זו לבין קודמתה. ביסוס דברינו ביחס לפיצול הקיים בין ההבנות זוקק עיון נרחב יותר בגדרי מעילה, ואין כאן מקומו.

יוצר קשר בין האיסור שבפרק י"ב לציוויים שבפרק י"ד (שבו נכתב דין מעשר עני שנאכל "בשעריך"), ואפשר להבין שגם אכילת מעשר מחוץ לירושלים נאסרה משום שבכך לא מתקיימת מצוות האכילה בירושלים (המוזכרת אף היא בפרק י"ד).

נסכם בקצרה את הכיוונים השונים שהעלינו בהבנת מהות האיסור:

א. איסור עצמאי:

1. פגיעה בקדושת החפץ.

2. מעילה בממון גבוה.

3. שחוטאי חוץ.

ב. חיזוק מצוות העשה.

בסעיפים הבאים נבקש להציג כמה נפקא מינות בגדרי איסור האכילה בגבולין, הנובעות מן הכיוונים השונים שהצענו בהבנת מהות האיסור.

ב. הפעולה האסורה

1. שתייה, סיכה והנאה

שאלת הקשר בין מצוות האכילה בירושלים לבין איסור האכילה מחוץ לירושלים, עשויה לבוא לידי ביטוי באופני השימוש השונים שנאסרו בגבולין.

על מצוות האכילה נאמר במשנה (מעשר שני ב', א): "מעשר שני ניתן לאכילה ולשתיה לסיכה". וממילא, מסתבר שאם איסור האכילה בגבולין מהווה מעין תמונת ראי למצווה, הוא יחול על אותן פעולות שכוללת המצווה.¹² מאידך, אם מדובר באיסור אכילה רגיל, מסתבר שהוא ידון לפי הגדרים הרגילים של 'אכילה', ואם מדובר באיסור מעילה מסתבר יהיה לאסור כל סוג של הנאה, גם אם אינה כלולה במצוות העשה.

2. שתייה

הרמב"ם (מעשר שני ב', ה) פסק שעל שתיית מעשר שני מחוץ לירושלים לוקים בשיעור רביעית. וביאר הגר"ד סלוביץ'ק (רשימות שיעורים שבועות כב): ששיעור רביעית נאמר

¹² תיאורטית אפשר היה לומר שכל גרימת הפסד למעשר תיאסר, אך למעשה ברור שהמזיק למעשר שני אינו כלול באיסור "לא תוכל לאכול בשעריך", וממילא על כורחנו לומר שהפעולות שנאסרו הן אלו שמקבילות לאכילה.

במקום שבו האיסור הוא ביחס לחפצא של המשקה כשלעצמו, בניגוד לשיעור כזית שנאמר כאשר האיסור הוא ביסודו על אוכלין וחיוב השותה הוא רק מדין "שתייה בכלל אכילה". מאידך, בגמרא בשבועות (כב:-כג.) מבואר ששתיית מעשר שני בירושלים נחשבת כחלק מן המצווה משום ש"שתייה בכלל אכילה", ולא משום שהמצווה נאמרה בחפצא של המשקה. ואם כן, ישנו פער בין האיסור - שממוקד בחפצא של המשקה בבסיסו, לבין המצווה - שביסודה ממוקדת באוכלין.

הגרי"ד (שם) טוען (בשם הגר"מ) באופן חד משמעי שאיסור האכילה הוא רק "שלא לבטל מצות מעשר שני שיאכל בירושלים", ומשום כך, ברור לו שגדרי האיסור וגדרי מצוות האכילה צריכים להיות זהים, ונשאר בצ"ע מדוע עולה אחרת מן הסוגיה. אך לולא דבריו אפשר היה לומר שמדובר בשני דינים נפרדים, ואין להקשות מן האחד על משנהו.

3. סיכה

דיון מפורש יותר בעניין היחס בין שני הדינים אפשר למצוא בסוגיה על סיכה. הירושלמי מברר את המקור לכלל "סיכה כשתייה" ומנסה לאתר אותו בדיני מעשר שני:

אית דבעי משמע מן הדא 'לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך'. תירושך זה היין ויצהרך זו סיכה והתורה קראה אותה אכילה. ואינו מחזור אין תימר מחזור הוא ילקה עליו חוץ לחומה... מניין שהוא מחזור בעשה רבי לעזר בשם רבי סימיי 'לא נתתי ממנו למת' (דברים כ"ו, יד) מה נן קיימין אם להביא לו ארון ותכריכין דבר שהוא אסור לחי הוא אסור כל שכן למת. איזו דבר שהוא מותר לחי והוא אסור למת הוי אומר זו סיכה (מעשר שני ב', א).

הירושלמי מציע בתחילה שאיסור סיכה יכלל באיסור האכילה, אך מסיק לבסוף ש"אינו מחזור", ואין לוקים על סיכת מעשר שני בגבולין. בהמשך, מבואר שהסך במעשר שני עובר "בעשה". הרידב"ז (שם ד"ה מנין) הסביר שהסיכה נחשבת כחלק מקיום מצוות האכילה (וכן כתב האור שמח מעשר שני ג', י), ואילו הפני משה (שם ד"ה מנין) הסביר שעוברים בעשה אם סכים מחוץ לחומה. בין כך ובין כך, עולה מן הירושלמי חילוק בין איסור "לא תוכל לאכול בשעריך", שאינו שייך בסיכה, לבין מצוות העשה של האכילה בירושלים ששייכת גם בסיכה. וכן כתב הגרי"ז (מכתבים, עמ' עח:-עט.), הן ביחס למעשר שני והן ביחס לדיון זה בתרומה, שסיכה אסורה משום ביטול פוטנציאל המצווה שבחפצא, ואין היא חלק מאיסור "לא תוכל לאכול" (או "וכל זר לא יאכל קדש") שהוא איסור אכילה רגיל.

גם בבבלי יש התייחסות לסיכת מעשר שני, כאשר המעשר נטמא:

אמר ריש לקיש א"ר סמיא: מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו? שנאמר: 'ולא נתתי ממנו למת' (דברים כ"ו, יד), למת הוא דלא נתתי, הא לחי דומיא דמת נתתי, איזה דבר ששזה בחיים ובמתים? הוי אומר: זו סיכה (יבמות עד.).

הגמרא לומדת מדרשה מיוחדת שמותר לסוך מעשר שני טמא, ובביאור ההוה אמינא לאסור, מסביר רש"י כך:

שמותר לסוכו – ואף על גב דקיימא לן דסיכה כשתיה והוה ליה כמאן דשתי ליה בטומאה (שם ד"ה שמותר).

מרש"י עולה שבאופן עקרוני ראוי היה לאסור סיכה כשתייה, בדומה להוה אמינא של הירושלמי, ורק הדרשה התירה איסור זה. לעומת זאת התוספות כתבו:

דסלקא דעתך דאסור משום שמבער בטומאה (שם ד"ה מנין).

משמע מדבריהם שהסיכה אינה כאכילה, וההוה אמינא היא רק לשייך אותה לדין "ולא בערתי ממנו בטמא". האחרונים (ערוך לנר ד"ה בד"ה מנין; אור שמח מעשר שני ג', י) כתבו שמחלוקת הראשונים נובעת ממחלוקת רחבה יותר בעניין הגדרת סיכה כשתייה: לדעת רש"י סיכה כשתייה מדאורייתא, ולכן באופן טבעי היא חלק מאיסור האכילה, ואילו לדעת התוספות אין סיכה כשתייה מדאורייתא, ולכן הוה אמינא לאסור רק משום 'ביעור'.¹³

לענייננו חשוב שלדעת רש"י איסור אכילה בטומאה (שנלמד גם הוא בגמרא מ"לא תוכל לאכול בשעריך") אמור לכלול גם סיכה, וייתכן שלדעתו גם למסקנת הסוגיה (שהתירה סיכה דוקא במעשר טמא) יש לאסור סיכה במעשר טהור מחוץ לירושלים, וכך תיווצר הלימה בין מצוות העשה לבין איסור האכילה.¹⁴ לעומת זאת, לדעת התוספות סיכה אינה כלולה באכילה, וכדברי הירושלמי הנ"ל.

¹³ ועיינו בדברי הגר"ש רוזובסקי בספר זכרון שמואל (א') שכתב שהמחלוקת נובעת גם מהבנת אופי איסור הביעור בטומאה במעשר טמא, עיי"ש.

¹⁴ ועיינו בפרי חדש (או"ח תר"א, א). חשוב לציין כי גם במסגרת שיטת רש"י ייתכן שלא תהיה הלימה מוחלטת בין איסור האכילה לבין מצוות העשה. אף אם הסיכה כלולה הן בעשה והן בלאו, ייתכן כי הדבר נובע מסיבות שונות: בלאו כלולה הסיכה משום הכלל שלפיו "סיכה כשתייה", ואילו בעשה ייתכן שהיא נכללת באופן עצמאי, כפי שמצינו בדברי הירושלמי הנ"ל. רק אם נניח שלדעת רש"י הסיכה נכללת בעשה מצד דין "סיכה כשתייה" תיווצר הלימה מלאה בין שני הציוויים.

4. הנאה

הסוגיה העיקרית שדנה בהנאה ממעשר שני בגבולין נמצאת במסכת בכורות. הגמרא מבקשת לטעון כי כל חפץ שיש בו חובת פדיון על ידי חפץ מסוים (כגון פטר חמור שצריך לפדותו בשה) אסור בהנאה, ומקשה על כך ממעשר שני:

והרי מעשר שהקפידה עליו תורה בכסף צורי, ותנן רבי יהודה אומר: במזיד קידש! בפטר חמור נמי מיקדשא, כדרכי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אשה יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידה, ועולה ואוכלתו בירושלים; הכא נמי, אשה יודעת דפטר חמור איסורא אית ביה, ופרקא ליה בשה, ומקדשא בהך דביני וביני (ט:).

הגמרא מצטטת את דברי רבי יהודה במשנה במסכת קידושין (גב:), שהמקדש אשה במעשר שני במזיד קידושיו קידושין, ומוכיחה מהם שמעשר שני מותר בהנאה, שהרי לולא כן לא היה שווה פרוטה ואי אפשר היה לקדש בו. הגמרא משיבה על כך מדברי רבי אלעזר, שהקידושין חלים משום שהאישה יכולה להעלות את המעשר ולאכלו בירושלים. מדבריו משמע שבגבולין המעשר אסור בהנאה, ורק היכולת להעלות אותו מקנה לו שווי כלשהו.¹⁵ ואכן, השאגת אריה (צ"ז) כתב בפשטות שמעשר שני אסור בהנאה, וכן נטה לומר המנחת חינוך (תמ"ב). מדבריהם משמע שאיסור ההנאה הוא חלק מדין "לא תוכל לאכול", וכן מפורש בדברי הקובץ שיעורים (קובץ שמועות ב"מ, ל) ובשו"ת הר צבי (יר"ד רנ"ה), שהלשון "לא תוכל לאכול" כוללת גם הנאה.¹⁶

מאידך, הפני יהושע (קידושין נג. ד"ה שם פסקא) כתב שאיסור "לא תוכל" כולל אכילה בלבד, ואיסור הנאה נלמד מן הציווי "וכל מעשר הארץ... לה' הוא".¹⁷ ובשער המלך (מאכלות

¹⁵ וכן כתב בשו"ת זרע אברהם (ע"ג, ב), והשוו לגר"ז (בכורות ט: ד"ה שם בגמ' והרי): "וצ"ע דמסיק הכא דמעשר הוי דבר אסור בהנאה אלא דחלין הקידושין מטעם אחר".

¹⁶ מלבד הראיה מן הגמרא בבכורות, הם מוכיחים זאת מדברי רש"י (ב"מ צ. ד"ה הא) שכתב שבנתינת מעשר שני לבהמה עוברים על "לא תוכל לאכול".

¹⁷ על פי דברי הגמרא (קידושין נג.): "לה' הוא – ולא לקדש בו אשה". מן המקור עולה שאופי האיסור דומה למעילה, ואין מדובר בביטול מצוות האכילה בלבד.

אסורות י', טז) הביא מחלוקת בעניין נטע רבעי, בין הרמב"ם שמתיר בהנאה¹⁸ לבין התוספות שאוסרים, ולכאורה מסתבר להשליך מהתם להכא.¹⁹

עוד נעיר, שלפי הדעות האוסרות הנאה מדאורייתא קשה להבין את דברי הירושלמי לעיל שהוציא את הסיכה מכלל האיסור, אף שלכאורה ניתן לראותה כסוג של הנאה. בפשטות, דברי הירושלמי מהווים ראיה לסוברים כי הנאה לא נאסרה. קושיה נוספת הקשה הרב משה קליערס (תורת הארץ ח"א ט', מא) מדברי הר"ש (בפירושו לשביעית ח', ב) שהתיר להדליק מעשר שני טהור, ומשום כך הכריע שאין איסור הנאה במעשר שני. עמדה זו נתמכת גם בדברי הירושלמי (מעשר שני ב', א) שחילק בדין בצל שנתן טעם בדגים (לדעת רבי יהודה) בין מעשר שני ותרומה שמתרים, לבין הקדש ועבודה זרה שנאסרו: בפשטות, החילוק הוא בין איסורי אכילה לבין איסורי הנאה (בהתאמה).²⁰

לסיכום, הגישה הרואה באיסור האכילה בגבולין תמונת ראי של מצוות האכילה בירושלים, אמורה להביא לכך שאיסור האכילה יכלול גם שתייה וסיכה אך לא הנאות אחרות, שאינן נכללות במצוות העשה. גישה זו נתקלת בקשיים הן ביחס למקורות המתירים סיכה, ובכך מצמצמים את היקף הלאו ביחס לעשה, והן ביחס למקורות האוסרים כל הנאה, ובכך מרחיבים את הלאו מעבר לכלול בעשה. למעשה, כמעט אין זכר במקורות להשוואה בין מצוות האכילה לבין איסור האכילה. מאידך, הגישה הרואה באיסור איסור מעילה, תאסור בפשטות כל סוג של הנאה. בנוסף, לפי הגישות המבינות שמדובר באיסור אכילה הנובע מקדושת החפץ, או באיסור כעין שחוטאי חוץ, הדיון על סיכה והנאה נשאר פתוח, בדומה לשאר איסורי אכילה שחלקם נאסרו גם בהנאה וחלקם לא.

¹⁸ הרמב"ם (בפירוש המשנה ערלה א', ח) התייחס גם למעשר שני עצמו: "שאינן נטע רבעי אסור בהנאה. אלא הוא כמעשר שני נאכל לבעליו כמו שביארנו במסכת מעשר שני, ולפיכך אין מתקדש בו אלא פרי הראוי לאכילה". יש שהבינו מדבריו שבמעשר שני אין איסור הנאה (תורת הארץ ח"א ט', מ), אך ייתכן שכוונתו היא רק לומר שבנטע רבעי, בדומה למעשר שני, אין איסור הנאה נצחי אלא אפשרות אכילה בירושלים, ומשום כך נאסרו רק פירות הראויים לאכילה זו.

¹⁹ אולם עיינו בתורת הארץ (ח"א ט', מ) שהציע שלכולי עלמא אין איסור הנאה במעשר שני, ולדעת התוספות נטע רבעי לפני פדיון חוזר לדין ערלה.

²⁰ ר"א פולדא וביאור הגר"א שם. אולם עיינו בר"ש סיריליאו שפירש באופן אחר.

ג. החפץ שנאסר

1. חילוק מלקיות

הפסוק האוסר אכילה בגבולין נכתב בפירוט רב:

לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך (דברים י"ב, יז).

אריכות לשון זו נדרשה על ידי חז"ל בדרכים שונות,²¹ אך בגמרא בכריתות למדו ממנה כי מדובר בשלושה איסורים נפרדים:

א"ר אילא: אכל מעשר דגן ותירוש ויצהר – לוקה שלש. והא אין לוקין על לאו שבכללות! שאני הכא, דמייתי קראי... נימא קרא לא תוכל לאכלם בשעריך, מעשר דגנך תירושך ויצהרך למה לי? ליחודי אכילה דכל חד וחד. א"ר יצחק: האוכל לחם קלי וכרמל – לוקה ג' (ד:-ה.).

אריכות הלשון שבפסוק נועדה, על פי הגמרא, לחלק את הדגן, התירוש והיצהר לשלושה איסורים נפרדים שהעובר עליהם לוקה שלוש פעמים. אלא שיש לשאול מהי משמעותו של חילוק זה: האם חילוק המלקיות מלמד על כך שמדובר באיסורים נפרדים לחלוטין שאין זיקה ביניהם, או שמא הוא רק מגדיר את כל אחד מן המינים כיוצר מעשה איסור נבדל, אף ששורש האיסור חד הוא.

ייתכן כי בשאלה זו נחלקו הרמב"ם והרמב"ן. הרמב"ם מנה את איסור "לא תוכל לאכול בשעריך" כשלושה איסורים נפרדים: "שהזהירנו מאכול מעשר שני שלדגן חוץ לירושלים" (לא תעשה קמ"א), "שהזהירנו מאכול מעשר שני שלתירוש חוץ לירושלים" (לא תעשה קמ"ב), "שהזהירנו מאכול מעשר שני שליצהר חוץ לירושלים" (לא תעשה קמ"ג). לאחר שהביא את האיסור השלישי דן הרמב"ם בהצדקה למנות שלושה איסורים נפרדים:

ואולי תרחיק היותנו מונים מעשר דגן ומעשר תירוש ומעשר יצהר שלש מצות, דע שהוא כשיאכל שלשתן כאחד לוקה על כל אחד ואחד לפי שזה הלאו שבזה הפסוק אינו לאו שבכללות שאין לוקין עליו ואמנם הוא לחלק. ובבאור אמרו בגמר כרתות... ליחודי לאו לכל חד וחד. הנה כבר התבאר שכל מה שהזהיר ממנו בזה הפסוק כל ענין וענין לאו בפני עצמו (שם).

²¹ הזכרנו לעיל את דברי הירושלמי הלומד איסור סיכה מ"ויצהרך". נזכיר גם את הספרי (דברים ע"ב) שיובא להלן הלומד מ"דגנך ותירשך ויצהרך" לכלול באיסור גם מעשר תמא ולקוח בכסף מעשר.

יש לשים לב לשינוי ששינה הרמב"ם מגרסת הגמרא שלנו: אצלנו כתוב "ליחודי אכילה דכל חד" ואילו הרמב"ם ציטט "ליחודי לאו לכל חד". כלומר, לדעת הרמב"ם מדובר בשלושה איסורים נפרדים, וייתכן שהקשר ביניהם אינו חזק יותר מזה שבין אכילת מעשר לבין אכילת קדשים קלים בחוץ שנלמדה גם היא מאותו פסוק. הרמב"ן בהשגותיו חולק:

ואשר הם איסור אחד ונתרבו למלקיות כגון מעשר דגן ותירוש ויצהר ולחם וקלי וכרמל אין ראוי שנמנה אלא איסור אחד שנמנענו מלאכול מעשר שני חוץ לירושלם מאי זה מין שיהיה והחמיר בו במלקיות הרבה ונמנענו מלאכול החדש קודם העומר. היתכן שנמנה כל פאה ופאה שבזקן מצוה אחת מפני שלוקין על כל אחת? ...! וכן במצות עשה אין הנפרטין בשם אחד נמנין שתיים... ובמעשר עצמו הבאתו ואכילתו בירושלם מצוה שנאמר 'ואכלת לפני ה' אלהיך... מעשר דגןך ותירושך ויצהרך' (דברים י"ד, כג), ואין נמנין לאחד אחד (שורש ט').

הרמב"ן מביא שורה של דוגמאות לאיסורים שלוקים בהם "על כל אחד ואחד" ולמרות זאת אינם נמנים כמצוות שונות, ומשום כך יש למנות את איסור אכילת מעשר שני בגבולין כמצווה אחת, וכך מנה היראים (פ"ב). אם כן, לדעת הרמב"ן חילוק המלקיות כנראה אינו משקף רעיון מהותי המלמד על אופי האיסור, אך בדברי הרמב"ם יש מקום להתלבט, וזאת סביב שאלה נוספת העולה לאור דבריו: האם יש איסור אכילת שאר מינים בגבולין?

2. שאר מינים וצירוף איסורים

לדעת הרמב"ם (הלכות מעשר שני א', ד) פירות האילן חייבים בתרומות ומעשרות (ובכלל זה במעשר שני) מדאורייתא. ממילא יש לשאול: האם יש איסור לאכול פירות אלו בגבולין, אף שאינם כלולים באיסורי "דגן תירוש ויצהר"? המקדש דוד כתב שאין לוקים על שאר פירות:

ונראה דאף להרמב"ם ז"ל אין לוקין על מעשר שני של שאר פירות חוץ לירושלים... כיון שמייוחד לאו על דגן בפני עצמו על תירוש בפני עצמו ועל יצהר בפני עצמו, איך אפשר לחייב על שאר פירות שאינם דגן תירוש ויצהר הא עלייהו ליכא לאו כיון דמייוחד לאו על כל מין ומין (מעשרות א', א).

לעומתו, המנחת חינוך נוטה לחייב מלקות גם על שאר פירות:

אפשר דרק אלו המינים עוברים בלאו ולא שאר המינים. אך נראה כיון דהר"מ כ' פ"ב מהלכות תרומות דנלמד מדגן תירוש ויצהר מה דגן וכו' אף כל שהוא אוכל א"כ לאו הוה נמי לאו דווקא דגן וכו' אלא כל המינים (תמ"ד).

ובהמשך דבריו הסתפק כיצד ייושם חילוק המלקיות בשאר הפירות אם נאכלו יחד עם דגן או תירוש ויצהר.²² לכאורה, אפשר להוכיח כדברי המנחת חינוך מן הסוגיה במכות (יט:–כ.) שדנה באריכות בחיוב מלקות של האוכל תאנת מעשר שני מחוץ לירושלים.²³ גם בקרב הסוברים שלוקים על אכילת שאר מינים אפשר למצוא הבדל בין שתי נימות סביב שאלת צירוף האיסורים: המנחת חינוך עצמו כתב שאם אכל חצי כזית דגן וחצי כזית תירוש אין זה מצטרף, משום שמדובר באיסורים "משני שמות" שאינם מצטרפים זה עם זה (רמב"ם מאכלות אסורות ד'). אולם הגר"ז חלק עליו:

אף דהוי לאויין חלוקין. מכל מקום אין זה חילוקין כי אם בשמות, אבל הלאו הוא אחד של אכילת מעשר שני חוץ לירושלים, וחילוק השמות משוה רק לאו מיוחד, אבל האיסור הוא אחד (מנחות ע:).

כלומר, לדעת הגר"ז אין מחלוקת עקרונית בין הרמב"ן לרמב"ם, ושניהם מסכימים שמדובר באיסור אחד שיש בו חילוק מלקיות, אלא שנחלקו כיצד למנות איסור כזה. זאת, בניגוד למנחת חינוך שהבין שמדובר באיסורים נבדלים שאינם מצטרפים זה לזה, כאשר לא ברור עד תום היחס בינם לבין האיסור על שאר הפירות, ובניגוד למקדש דוד שהבין שמדובר באיסורים נפרדים לגמרי שממילא אינם חלים על שאר הפירות.²⁴

כיצד משפיעה סוגיה זו על הבנת מהות האיסור? נראה כי הגישה הרואה באיסור נגזרת של המצווה, תחתור להכללה של כל הפירות תחת קורת גג אחת, בדומה למצוות האכילה. נראה כי זוהי גישת הרמב"ן, העולה ממקור נוסף בהשגותיו. בשכחת העשין לרמב"ן ניסה הרמב"ן להסביר מדוע לא מנה הרמב"ם מצוות עשה לאכול מעשר שני בירושלים:

אולי היה דעתו שאינן אלא למנוע אכילתן חוץ לירושלם והוא הלאו שמנאו הרב במצות קמ"א שלא לאכול מעשר שני חוץ לירושלם (א').

²² הישועות מלכו (על הרמב"ם מעשר שני ב', ה) כתב שאר המינים נכללים בהגדרת "דגן", ועיינו בדרך אמונה (ביאור ההלכה מעשר שני ב', ה).

²³ ועיינו בשיח יצחק (מכות כ.) שדן באפשרות לפרש את הסוגיה כעוסקת במכת מרדות מדרבנן.

²⁴ לשיטת המקדש דוד נראה פשוט שאין צירוף איסורים, משום שמדובר בלאווים נפרדים לחלוטין על כל מין. רק אם נניח שיש איסור כללי אחד (הכולל גם שאר פירות) יש לדון האם מינים שונים יצטרפו.

הרמב"ן מבין שלדעת הרמב"ם העשה והלאו מקבילים זה לזה, עד כדי כך שהוא מעלה את האפשרות למנות אותם כמצווה אחת. משום כך, טבעי הדבר שהרמב"ן יכול את כל המינים באיסור אחד, בדומה למצווה.²⁵

לעומת זאת, גישת הרמב"ם, בעיקר לדעת המקדש דוד, היא שאין קשר בין האיסור לבין מצוות האכילה. גישה זו הולמת את ההבנה שהוצעה לעיל בדעת הרמב"ם (בעניין שתיית המעשר, וכן ראו להלן בעניין אתרוג של מעשר שני), ולפיה האיסור נובע מקדושת המעשר. ועדיין, קצת קשה להבין: מדוע לחלק בין מינים אלו לשאר המינים?

ייתכן שהתשובה לשאלה זו נעוצה בביטוי "צד מזבח". ביטוי זה מופיע בש"ס בשני הקשרים: האחד, בעניין מעשר שני, כאשר הגמרא אומרת שאין בו צד מזבח, בניגוד לביכורים ולבכור בהמה (מכות יט.; זבחים ס.; תמורה כא.). השני, בעניין דגן תירוש ויצהר שיש בהם צד מזבח בניגוד לשאר הפירות והירקות (ברכות לה.; ב"מ פז:).

כלומר, באופן כללי אין קשר בין מעשר שני לבין המזבח, אך דגן, תירוש ויצהר קשורים למזבח באופן טבעי. משום כך, ייתכן שבאכילת מינים אלו יש קיום שונה של אכילת מעשר. קיום זה, מקרב אותם יותר לעולם הקרבנות, שהוא העולם הדומיננטי בפסוק "לא תוכל לאכול בשעריך" – כפי שדרש רבי שמעון, וכפי שביאר הרמב"ם בספר המצוות. זהו עולם שבו שייכת יותר הבעייתיות של "שחוטי חוץ". ועדיין שיטה זו צריכה תלמוד.

3. לקוח בכסף מעשר

נושא נוסף, שעשוי לברר את מהות האיסור, הוא דין לקוח בכסף מעשר. בספרי נאמר שגם על מאכל שנלקח בכסף מעשר חל איסור אכילה 'בשעריך':

(דברים ע"ב).²⁶

לקוח בכסף מעשר מנין תלמוד לומר תירושך

אולם המנחת חינוך כתב אחרת:

נראה לי דמעות מעשר שני בוודאי עובר בעשה אם אוכל בחוץ, כמו שכתוב בתורה

דיוליך הפדיון לירושלים. אבל בלאו הזה נראה דאינו עובר דלא כתיב רק מעשר דגנך

²⁵ וכן משמע מלשונו המובאת לעיל, "ובמעשר עצמו הבאתו ואכילתו בירושלם מצוה... ואין מניין לאחד אחד", שראה בכך שמצוות העשה היא אחת, ראייה לתפישתו שהאיסור הוא אחד.

²⁶ וכעין זה גם במדרש תנאים (דברים י"ב, יז). כך עולה, לפי רבים מן המפרשים, גם מדברי הירושלמי (מעשר שני ג', ה): "ר' יונה בעי אף ללוקח כן. א"ר מנא מחיצה תופסת והלוקח תופס. כשם שנאמר במחיצה כך נאמר בלוקח".

וכו' היינו המעשר עצמו אבל פדיון המעשר אינו עובר בלאו ואינו חייב מלקות (תמ"ב).²⁷

אמנם, מסתבר שמחלוקת זו תלויה במידה רבה בהבנת מעמד המאכל הלקוח בכסף מעשר, אך ייתכן שהיא נובעת ממחלוקת על אופי איסור האכילה בגבולין. נראה בפשוטות כי בלקוח בכסף מעשר יש 'קדושת דמים' של מעשר שני ונחשב כממון גבוה (כפי שהוכיח הזרע אברהם ע"ג, א), אך יש להסתפק אם יש בו גם 'קדושת גוף' של מעשר. משום כך, אם האיסור תלוי בפגיעה בייעוד החפץ, וודאי אם כל עניינו ביטול מצוות האכילה, הוא יחול גם על לקוח; ואם האיסור תלוי בפגימה בקדושת הגוף של החפץ, יש מקום לדון בדבר, ומסתבר שדין 'שחוטי חוץ' לא יחול.

עוד נעיר, שאם נתלה את איסור האכילה לאחר ראיית פני חומה בחוסר האפשרות לפדות את המעשר, ייתכן שעל לקוח בכסף מעשר יתחייבו גם לפני ראיית פני חומה משום שאסור לפדותו (ועיינו במשנה מעשר שני ג', י).²⁸

ד. מעשר שאי אפשר לקיים בו את המצווה

1. ראיית פני חומה

בגמרא במסכת מכות נאמר:

אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: מעשר שני מאימתי חייבין עליו? משראה פני החומה; מאי טעמא? דאמר קרא: 'לפני ה' אלהיך תאכלנו', וכתוב: 'לא תוכל לאכול בשעריך', כל היכא דקרינן ביה 'לפני ה' אלהיך תאכלנו' – קרינן ביה 'לא תוכל לאכול בשעריך', וכל היכא דלא קרינן ביה 'לפני ה' אלהיך תאכלנו' – לא קרינן ביה 'לא תוכל לאכול בשעריך' (יט:).

²⁷ וכן כתב בשיח יצחק (מכות יט:). עם זאת, בעניין איסור אכילה בטומאה כתב המנ"ח (תר"ט, ז) שלוקים גם על אכילת לקוח בכסף מעשר, עיינו בספר שערי מעשר שני ג', יח.

²⁸ מסוגיית הירושלמי משמע שמדובר בדין תורה, וכן דעת רוב הראשונים (תוספות זבחים מט. ד"ה והרי), אך הראב"ד (המובא בשטמ"ק ב"מ נה:) הבין שאיסור פדיית לקוח בכסף מעשר הינו מדרבנן. ועיינו בחזון איש (דמאי ג', ו) שכתב שאיסור פדיית לקוח בכסף מעשר הוא מדאורייתא רק אם הלקוח כבר נכנס לירושלים ויצא, אך טרם נכנס, האיסור מדרבנן בלבד.

בפשטות, אפשר להבין שהגמרא תולה את אפשרות קיום המצווה בחלות איסור האכילה, מה שמוביל להבנה שמהות המצווה היא הפקעת אפשרות האכילה.²⁹ כעת, נבחן האם במצבים נוספים שבהם אין אפשרות לקיים במעשר את מצוות האכילה, יחול איסור האכילה בגבולין.³⁰

2. מעשר שני טמא

דוגמה למצב כזה היא מעשר שנטמא. בפרשת וידוי מעשרות נאמר (דברים כ"ו, יד): "וְלֹא בְעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמְאָה", ודרשו חכמים (יבמות עג:): "בין שאני טמא והוא טהור, בין שאני טהור והוא טמא". לאור זאת יש לשאול: האם כשהמעשר או כשהאדם טמא יחול עליו דין "לא תוכל לאכול בשעריך"?

בספרי נאמר כך:

מעשר, אין לי אלא טהור טמא מנין תלמוד לומר דגנך, לקוח בכסף מעשר מנין תלמוד לומר תירושך, אין לי אלא טהור טמא מנין תלמוד לומר ויצהרך (דברים ע"ב).³¹

לא לגמרי ברור מהו ה"טמא" השני שהתרבה מן המילה "ויצהרך",³² אך מפורש בספרי שאיסור "לא תוכל" חל גם על מעשר שני טמא. בפירוש המיוחס לראב"ד שם, נכתב שהצורך בדרשה מיוחדת נובע מתוך אחת משתי סיבות: או משום שיכולנו לחשוב שכאשר אין אפשרות לקיים את המצווה אין גם איסור (וכן כתב בעמק הנצי"ב על הספרי שם פיסקא כ), או משום שאין מזהירין מן הדין.³³ בין כך ובין כך, עולה בפשטות ממסקנת הספרי שיש לחלק בין מצוות האכילה בירושלים לבין איסור האכילה "בשעריך".

עם זאת, מדברי הירושלמי אפשר ללמוד אחרת:

²⁹ ואכן, הלכה זו היוותה את הבסיס לשיטת הגר"ד המובאת לעיל. עם זאת, הדעות החולקות יסבירו שכאשר "קרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו" חלה קדושה על המעשר, וקדושה זו (ולא עצם מצוות האכילה) היא יוצרת האיסור.

³⁰ בחינה זו צריכה להעשות הן על רקע חקירתנו בדבר מידת הזיקה שבין המצווה לאיסור, והן מתוך בחינת אופי הגורם המונע את קיום המצווה, דהיינו: האם מדובר בגורם מהותי המשפיע על מעמד המעשר, או בגורם טכני בלבד.

³¹ וכן הוא במדרש תנאים (דברים י"ב, יז).

³² לדעת הנצי"ב (עמק הנצי"ב שם פיסקא כ) הכוונה ללקוח בכסף מעשר שנטמא, ואילו לדעת המיוחס לראב"ד (על הספרי שם) הכוונה למצב שבו האדם האוכל טמא.

³³ ובהערות על הפירוש המיוחס לראב"ד (הוצאת מכון סופרים, תשס"ט) תמה המהדיר מדוע הראב"ד מניח שמעשר טמא איננו כלול באופן טבעי באיסור.

אמר רבי יוסי בן חנינא אין לוקין חוץ לחומה אלא על מעשר שני טהור שנכנס לירושלים
ויצא (מעשר שני ב', א).

משמע בפשטות שדווקא במעשר שני טהור לוקים על אכילתו מחוץ לחומה,³⁴ וכך אפשר לדייק גם מן הבבלי (מכות יט:).³⁵ אף הרמב"ם כתב (מעשר שני ג', א): "אם אכלו בטומאה חוץ לירושלים מכין אותן מכות מרדות", ולמדו מדבריו כמה מן האחרונים שאיסור "לא תוכל" לא חל על מעשר טמא.³⁶ בהסבר עמדה זו כתבו האפיקי ים (ח"א ד', אות י) והחזון איש (דמאי ג', ב), שבמעשר טמא אי אפשר לקיים "לפני ה' אלהיך תאכלנו" ומשום כך האיסור אינו חל עליו.³⁷

יש לדון אם לפי שיטה זו יהיו פטורים דווקא על אכילת מעשר טמא, או גם על פסול בגברא. מלשון הרמב"ם שם משתמע שאין לחלק בין מעשר טמא לבין אדם טמא. יתרה מכך, הרמב"ם (שם, ה) כתב שגם על אכילה באנינות בחוץ לוקה מכות מרדות, ולכאורה יש לדייק שאינו לוקה במקרה זה על איסור אכילה בגבולין. וכאמור, גם המיוחס לראב"ד הנ"ל כתב שיש צורך בדרשה מיוחדת כדי לרבות טמא שאכל טהור. לאור זאת, ייתכן שדווקא אכילה שהיתה ראויה להעשות בפנים נאסרה בחוץ, בדומה לאיסור שחוטי חוץ.

3. מעשר שני בזמן הזה

מצב נוסף שבו מעשר שני נכנס לירושלים ואינו יכול להאכל כמצוותו הוא מעשר שני בזמן הזה. הרמב"ם (מעשר שני ב', א) פסק, בעקבות הגמרא בתמורה (כא), שבפועל אי אפשר

³⁴ אך ייתכן שאפשר להבין שדווקא בשעת הכניסה לירושלים צריך המעשר להיות טהור, וכפי שכתב מדעתו הנצי"ב (עמק הנצי"ב על הספרי שם) שכאשר המעשר טמא אין מחיצות ירושלים קולטות אותו לעניין זה.

³⁵ שהעמיד את המשנה המחייבת מלקות "במעשר שני טהור וגברא טהור, דקא אכיל חוץ לחומה". אולם אין זה דיוק הכרחי, משום שיייתכן שעמדה זו הובאה רק כניגוד למקרה השני המובא שם: "במעשר שני טמא וגברא טמא, וקא אכיל ליה בירושלים". וכן דייק האפיקי ים (ח"א ד', אות י).

³⁶ כך דייקו הערוך לנר (מכות יט: ד"ה בגמרא וקאכיל) והחזון איש (דמאי ג', ב), אף שבפשט דברי הרמב"ם אפשר להבין שהתייחס רק לאיסור האכילה בטומאה שאינו חל מחוץ לירושלים, ולא לאיסור האכילה בגבולין שקיים בכל מקרה, כפי שכתב המנחת חינוך (רפ"ב). ויש להעיר ששני האחרונים הנ"ל לא הזכירו את קיומו של הספרי הנ"ל שבו מפורש ההיפך מהבנתם בדברי הרמב"ם, וצ"ע.

³⁷ והאפיקי ים (שם) נטה לומר שגם איסור עשה לא יחול על מעשר שני טמא.

לאכול מעשר שני כיום משום שאין מזבח.³⁸ ממילא יש לשאול: האם על מעשר שני בזמן הזה יחול דין "לא תוכל לאכול בשעריך"?³⁹

המנחת חינוך הסתפק בשאלה זו:

ולכאורה אפשר לומר כיון דקיימא לן מעשר שני שנטמא פודין אפילו בירושלים, דכתיב כי לא תוכל שאתו והיינו אכילה, וכן לאו הזה דאינו חייב רק בנכנס וילפינן מדכתיב לפני ה' וכו' תאכלנו... אם כן כיון דאם אין בית אין ראוי לאכילה, אפשר שפודין גם כן בירושלים כמו בנטמא, וכן לאו הזה אינו עובר כיון דלא קרינן לפני ד' תאכלנו (תמ"ב).

המנחת חינוך מסתפק הן ביחס לאיסור הפדייה והן ביחס לאיסור האכילה. לבסוף, הוא מוכיח מדברי חז"ל שאיסור הפדייה בירושלים חל גם בזמן הזה, ומשום כך טוען שחיסרון המזבח נחשב כמניעה זמנית ולכן "אין פודין, וגם חייבים באפקיה ואכלו",⁴⁰ וכך הכריע הרב טוקצ'ינסקי (עיר הקדש והמקדש ח"ג, עמ' נד). מאידך, במקום אחר כתב המנחת חינוך עצמו על איסור אכילת מעשר בטומאה:

והנה כיון דאינו לוקה רק במקום אכילתו, אם כן בזמן שאין בית המקדש קיים דאינו נאכל אף בירושלים אין לוקין אף בירושלים (תר"ט).⁴¹

נראה כי יש להשוות את איסור האכילה בטומאה לאיסור אכילה בחוץ (שנלמדו מאותו פסוק, וכו' הרב טוקצ'ינסקי שם), ואם כן, יש סתירה בין שתי ההכרעות של המנחת חינוך באותו ספק. אפשר כי שאלה זו נובעת מחקירתנו: אם האיסור נובע ממצוות האכילה, מסתבר שלא יחול בלעדיה. ואם האיסור עומד בפני עצמו, הוא יחול גם בזמן הזה.

³⁸ אף שלדעת הרמב"ם (בית הבחירה ו', יד-טו) קדושת ירושלים קיימת גם לאחר החורבן ובאופן עקרוני ראוי היה לאכול בה מעשר שני, ראו על כך להלן.

³⁹ שאלה זו יכולה להיגזר גם מהגדרת מעמדה של ירושלים כשאין בה מזבח לעניין ראיית פני חומה.

⁴⁰ המנחת חינוך משווה בין שני התחומים, למרות שהוא עצמו סבור שאיסור אכילה קיים גם במעשר שני טמא שאין בו איסור פדייה.

⁴¹ בדוחק אפשר היה לתרץ שדברים אלו נאמרו לדעת הראב"ד הסבור שקדושת ירושלים לא קיימת בזמן הזה.

4. טבל

נפקא מינה נוספת יכולה להיות במקרה של טבל. בגמרא (מכות כ.) מפורש שכאשר טבל נכנס לירושלים, חל על המעשר שבו דין "לא תוכל", למאן דאמר "מתנות שלא הורמו כמי שהורמו". וזאת, על אף שבשלב זה אין המעשר ראוי לאכילה בירושלים.⁴² אך האור שמח (מעשר שני ב', י) כתב על פי הירושלמי (מעשר שני ג', ג) שדין זה נאמר אך ורק בטבל הטבול למעשר שני בלבד, שאפשר להפרישו ולאכלו מיד. אולם, אין איסור בטבל הטבול למעשר ראשון, משום שאין הוא נמצא במצב שאפשר לקיים בו כעת אכילה לפני ה'.

עוד נראה שאפשר להוכיח כאפשרות המחייבת בכל המקרים הנ"ל מן הסוגיה במכות:

אמר רבא: זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה, לרבי שמעון לוקה חמש

(יח.).

הגמרא מסבירה שאינו לוקה משום "ובשר בשדה טרפה" משום שהבשר לא ראוי לאכילה בפנים. מכך מוכח שאיסור "לא תוכל לאכול בשעריך" קיים גם כאשר הבשר אינו ראוי לאכילה בפנים.⁴³

ה. הגדרת "לפני ה'" לעומת "שעריך"

הפסוקים בפרשת ראה מנגידים בין שני מקומות אכילה:

לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בְּשַׁעְרֶיךָ... כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בְּמִקְוֵם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ

(דברים י"ב, יז-יח).

אין לאכול את המעשר "בשעריך", אלא רק "לפני ה'". ויש לשאול: האם כל מקום שאיננו "לפני ה'" נכנס בגדר "שעריך", או שמא ייתכן מקרה בינים שאיננו כלול באף אחת מן ההגדרות?

שאלה זו יכולה להשליך על הגדרת העיר ירושלים. כך, לפי חלק מהדעות גגין ועליות לא נתקדשו לאכילת מעשר שני (מכות יב). והראשונים שם; רמב"ם מעשר שני ב', טו-טז ונושאי

⁴² ומכאן הוכיח הרב מרדכי גלוסקינא (בסוגיה דאילן ונופו', בית התלמוד – מכות, עמ' קמד-קנה) שהאיסור אינו תלוי באפשרות האכילה.

⁴³ ואולי יש לדחות ולומר שהבשר אינו ראוי לאכילה בפנים בשל דין נוסף שנלמד מ"לא תוכל לאכול בשעריך" (איסור אכילת עולה), ואין זה יכול להפקיע איסורים אחרים שנלמדו מאותו פסוק.

הכלים שם). עם זאת, יש מקום להבין שגם אם אין הגגין נחשבים כ"לפני ה'" לעניין מצוות העשה, לא יהיה בהם איסור של אכילה "בשעריך".⁴⁴

מקום שבו קל יותר לבחון הצעה זו הוא דין אכילת מעשר שני בירושלים בזמן הזה. בספר התרומה נמצא חידוש עצום:

מעשר שני... אם הפירות לא הוכשרו אם כן הוא טהור אם כן הוא מותר לאכלו בירושלים
אף על גב דעכשיו ליכא מחיצות מקודשות דלענין מחיצות קדושה ראשונה קדשה
לעתיד לבא (הלכות ארץ ישראל).

בעל התרומה פוסק שלמעט בעיית הטומאה,⁴⁵ עקרונית אפשר לאכול מעשר שני בירושלים בזמן הזה, משום שקדושה ראשונה קידשה גם לעתיד לבוא. כך לכאורה עולה גם מדברי הרמב"ם:

אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה
ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא (בית הבחירה ו', טו).

אולם הרמב"ם עצמו פסק בהלכות מעשר שני, בעקבות הגמרא בתמורה (כא). כך:

אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנאמר 'מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות
בקרך וצאנך' (דברים י"ד, כג), מפי השמועה למדו מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף
מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית (ב', א).

היישוב הנפוץ לסתירה בין ההלכות נמצא כבר בדברי הטור:

והיה ראוי לאוכלו בירושלים שאע"פ שאין חומה, קדושת העיר והבית לא בטלו, אלא
שאי אפשר לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה (יו"ד של"א).

כלומר, דברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה נאמרו באופן תיאורטי בלבד, ואילו למעשה כאשר אין מזבח חל איסור אכילה גמור על מעשר שני בירושלים, וכן כתב הרב טוקצ'נסקי (עיר הקודש והמקדש ח"ג, עמ' נד) שאכילה בירושלים בלי מזבח היא בכלל איסור "בשעריך".

⁴⁴ ייתכן שזו דעת הריב"ן (מכות כ.), שכתב שאין לוקים על אכילת מעשר שני שהאדם הנושא אותו נמצא בתוך החומה. קשה להבין כיצד יוגדר מעשר כזה כ"לפני ה'", ואולי כוונת הריב"ן היא רק שאין הוא "בשעריך".

⁴⁵ ונראה כי לדעתו כאשר הפירות אינם מקבלים טומאה, אין בעיה עם העובדה שהאדם טמא. עיינו בדרך אמונה (ציון ההלכה מעשר שני ב', טו).

לעומתם, הישועות מלכו כתב שדברי הרמב"ם בשני המקומות מתייחסים לשני דינים שונים:

מסתברא דאם אכל מעשר שני שלא בפני הבית בירושלים דאינו לוקה ואף על גב דאיתקש לבכור מכל מקום בכור גופיה ליכא אלא עשה 'ואכלת לפני' (מעשר שני ב', ה).⁴⁶

כלומר, קדושת ירושלים מפקיעה את איסור האכילה "בשעריך", גם אם אין בה דין של "לפני ה'". וכך ביאר את החילוק הרב איסור זלמן מלצר באבן האזל:⁴⁷

והנה האיסור לאכלו חוץ מירושלים הוא מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך, ועל זה יש לומר דכיון דהמקום כבר נתקדש וקידשה לעתיד לבוא לא נקרא זה בשעריך. אבל עיקר מצות אכילת מעשר שני והבאתו לירושלים דאז הוא מקום מיוחד לפני ד' ושייך בו למען תלמד ליראה, אבל אם חרבו המחיצות ואין ירושלים מקום מיוחד לא קרינן ב' במקום אשר יבחר כיון דאינו מקום מיוחד (בית הבחירה ו', יד).⁴⁸

כלומר, מצוות האכילה "לפני ה'" יכולה להתקיים רק כאשר יש מזבח, ואילו איסור "לא תוכל לאכול בשעריך" קיים רק מחוץ לחומת ירושלים ואיננו תלוי במזבח.

מהי משמעות הפיצול בין קיום העשה לבין העברה על הלאו? אם מהות האיסור היא ביטול המצווה, או מעילה בקדושת הייעוד של החפץ, קשה מאד להבין פיצול כזה. גם אם האיסור נובע מן הפגיעה בדיני האכילה והקדושה של החפץ, חילוק כזה איננו מתבקש. לעומת זאת, בדין שחוטי חוץ למדנו:

אמר עולא: השוחט על גגו של היכל – חייב, הואיל ואין ראוי לשחיטת כל זבח. מתקיף לה רבא: א"כ, ניכתוב קרא (אל) מחוץ למחנה ולא בעי אל פתח אהל מועד, אל פתח אהל מועד למה לי? לאו למעוטי גגו! (זבחים קז:).

⁴⁶ וכן כתב הדרך אמונה (מעשר שני ב', לט), וכעין זה ביאר את דברי הרמב"ם בספר שם לשמואל (שבועות ד'). דברים אלו אינם מבוססים על החילוק שהציע האבן האזל ברמב"ם.

⁴⁷ דברי ר' איסור זלמן נאמרו בהסבר שיטת שו"ת בנין ציון (ב'), שלפיה הרמב"ם התיר אכילת מעשר שני בזמן הזה רק אם לא נקלט על ידי מחיצות; אך החילוק העקרוני הוא אותו חילוק של בעל הישועות מלכו.

⁴⁸ עיינו עוד בדבריו שם: "ואף דאמרינן דכל זמן שאין בית אינו נאכל כלל, לא דמי, דלענין מה דהוקש לבכור הוי ממש כבכור, דמה בכור אינו נאכל כלל אלא כשיש בית, דבלא בית והיינו כשאין מזבח אי אפשר להקריבו, הכי נמי מעשר שני אינו נאכל כלל אלא כשיש בית, אבל מחיצות ירושלים לא דרשינן מקרא, רק דליכא מצות אכילה ומצות הבאה לירושלים אלא כשיש מחיצות, אבל איסור אכילה דנלמד מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך אינו אלא על חוץ לירושלים, דליכא קדושת מקום ונקרא בשעריך, אבל בירושלים לא נקרא בשעריך".

ולהלכה הביא הרמב"ם את דברי רבא:

השוחט בגגו של היכל אף על פי שאינו ראוי לזביחה כלל הרי זה פטור

(מעשה הקרבנות י"ח, טו).

כלומר, איסור השחיטה בחוץ, קיים דווקא – בחוץ, ולא בכל מקום שאינו ראוי לשחיטת פנים. לאור זאת, אפשר להבין כי גם איסור אכילת מעשר שני בגבולין נאמר דווקא מחוץ לירושלים, במקומות שעשויים להראות כמתחרים בבלעדיותה, ולא בירושלים עצמה גם אם אין היא נחשבת כ"לפני ה'".

1. אופי האיסור

הבנת מהות האיסור עשויה להשליך על הבנת אופיו: אם האיסור הוא בפגיעה בקדושת החפץ או במעילה בייעודו, מוקד האיסור הוא בחפצא ובפגיעה בו; אולם אם האיסור הוא בביטול מצוות העשה או שהוא דומה לאיסור "שחוטי חוץ", סביר למקדו בפעולת האכילה בגבולין שמחליפה את פעולת האכילה הראויה, בירושלים.

דוגמה שממחישה זאת היטב היא מחלוקת הראשונים בעניין אתרוג של מעשר שני בגבולין. הגר"ד (רשימות שיעורים סוכה לה.) דייק מדברי התוספות (שם ד"ה לפי) שלשיטתם אתרוג של מעשר שני בגבולין נחשב כמי ש"יש לו היתר אכילה" לעניין ההיתר ליטול אותו בסוכות. זאת, בניגוד לשיטת הרמב"ם (לולב ח', ב) שלפיה אין לו היתר אכילה ומשום כך הוא פסול. בביאור מחלוקתם כתב הגר"ד:

בגבולין הואיל ולמעשה אסור לאכול מעשר שני סבירא ליה לרמב"ם שאתרוג של מעשר שני פסול. ברם בעלי התוס' סוברים דשאני האיסור לאכול מעשר שני בגבולין – 'לא תוכל לאכול בשעריך' - משאר איסורי אכילה. האיסור הזה אינו איסור אכילה סתם בחפצא - כאיסור אכילת נבילה, טרפה, ערלה וכו'. האיסור במעשר שני דין הוא באכילת החפצא של מעשר שני שלא כמצותו. מעשר שני עומד וזקוק לאכילת מצוה בירושלים; אכילת מעשר שני מחוץ לירושלים אסורה מפני ביטול מצות אכילת מעשר שני בירושלים (רשימות שיעורים סוכה לה.).

כלומר, מחלוקת הראשונים נובעת מהבנות שונות של אופי האיסור: לדעת הרמב"ם מעשר שני בגבולין הוא חפצא של איסור אכילה. הבנה זו יכולה להתיישב עם תפישת האיסור כפגיעה בקדושת החפץ או כמעילה בממון גבוה: איסור האכילה נובע מתכונה הקיימת בחפץ עצמו. לעומת זאת, לדעת התוספות האיסור הוא במעשה האכילה בחוץ שמבטל את מצוות האכילה בפנים, והחפץ כשלעצמו, אינו נחשב כחפץ של איסור.

דיון דומה ביחס לאופי האיסור עולה מתוך דברי הגמרא בחולין (סח:). הגמרא שם דנה במעמדו של איבר של עובר שיצא מן הרחם ואחר כך חזר ונשחטה האם, ומנסה להוכיח (בניגוד לדעת עולא) שהוא אסור משום ש"יצא חוץ למחיצתו":

מיתבי: בשר בשדה טרפה לא תאכלו מה תלמוד לומר – לפי שמצינו במעשר שני ובכורים שאף על פי שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו - מותרין, יכול אף זה כן, תלמוד לומר טרפה. מאי תלמודא? אמר רבה: כטרפה, מה טרפה, כיון שנטרפה שוב אין לה היתר, אף בשר – כיון שיצא חוץ למחיצתו שוב אין לו היתר! תיובתא דעולא תיובתא. אמר מר: לפי שמצינו במעשר שני ובכורים, היכן מצינו? דכתיב: 'לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו'', בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו – מותרין.

הברייתא מביאה את מעשר וביכורים כדוגמאות לדברים שיצאו חוץ למחיצתן, ולמרות זאת הם כשרים כשחוזרים למחיצתן. למעשה, היא מחלקת בין בשר שבו נאמר "בשר בשדה טרפה" ללמד שהיציאה אוסרת אותו עולמית, לבין מעשר וביכורים שבהם יש לדייק בפסוק שרק כל עוד הם "בשעריך" חל עליהם האיסור. אך יש לדון, האם במסקנתה האיסור במעשר הוא רק על מעשה האכילה בגבולין, או שמא במעשר יש פסול חפצא שנוצר עם יציאתו, ופוקע עם חזרתו לירושלים.⁴⁹

הגרי"ז (בפרשת ראה) כתב בפירוש שאין דין 'וצא' במעשר שני, כחלק משיטתו שאכילת מעשר שני בירושלים איננה משום חפצא המעשר שזקוק למחנה ישראל, אלא יש בה רק קיום מעשה אכילה "לפני ה'". אך מדברי השפת אמת (זבחים קיז.) עולה כי יש צורך בדין מחנה ישראל עבור מעשר שני, ואפשר שלשיטתו מחוץ למחנה נוצר פסול 'וצא' בחפצא. במשנה (מעשר שני ג', ה), נאמר שאסור להוציא פירות מעשר שני שנכנסו לירושלים. ואמנם, כפי שנראה להלן, מדובר לרוב הדעות בדין מדרבנן, אך ייתכן שהוא משקף את ההבנה שעצם הוצאת המעשר פוסלת אותו באופן זמני, וכפי שכתב הרא"ש בתוספותיו (סנהדרין קיג.): "להוציאו חוץ לירושלם היכא דמחיצות קיימות אסור מפני שמפקיע קדושתו".

⁴⁹ ועיינו בתוספות (מכות יח.) שכתבו שאיסור "לא תוכל לאכול בשעריך" מתייחס לגברא האוכל שעומד מחוץ לחומה, בניגוד לאיסור "בשר בשדה טרפה" שמתייחס לחפצא של הבשר שיוצא החוצה.

ז. סיכום

החקירה העקרונית שבה עסקנו היא: האם איסור אכילת מעשר שני בגבולין הינו איסור אכילה רגיל, או ציווי שעניינו חיזוק מצוות האכילה בירושלים. מתוך השוואה לאיסורים אחרים הכלולים בפסוק "לא תוכל לאכול בשעריך", הצענו גוונים דקים יותר להבנת מהות האיסור: איסור על פגימה בקדושת החפץ, איסור מעילה בממון גבוה, איסור על ביטול המצווה ואיסור שדומה לדין "שחוטי חוץ".

העלינו כמה נפקא-מינות ביחס לשאלות אלו:

א. **הפעולה הנאסרת** (סיכה, הנאה) – האם הפעולות שנאסרו הן אותן פעולות שמצווה לעשות בירושלים, או שמא יש להשוות את הגדרים לאיסור מעילה או לאיסורי אכילה רגילים?

ב. **החפץ הנאסר** – האם כל פרי שחלה עליו מצוות האכילה נכלל באיסור, או שמא, רק דגן, תירוש ויצהר (שקרובים יותר לעולם של "שחוטי חוץ")? וכן, האם גם לקוח בכסף מעשר נכלל באיסור, משום שבאכילתו יש ביטול מצווה, או שמא אין קדושת חפצא של המעשר חלה עליו?

ג. **הדין כשאי אפשר לאכול בירושלים** – האם מעשר טמא, או מעשר בזמן הזה, שאי אפשר לקיים בהם את המצווה, נכללים באיסור (משום שקדושת חפצא עדיין קיימת) או מופקעים ממנו (משום שאין אפשרות לקיים את המצווה)?

ד. **הגדרת ירושלים** – האם כל מקום שאיננו נחשב "לפני ה'" (כגון ירושלים בזמן הזה) נחשב כ"שעריך", או שמא דווקא מקום שנמצא "בחוף" (בדומה לדיני שחוטי חוץ)?

לסיום, הצבענו על כך שהחקירה בדבר יסוד האיסור תשפיע גם על אופיו: האם מדובר בחפצא של איסור (בדומה לשאר איסורי אכילה), או שמא רק במעשה איסור של גברא (הנובע מביטול המצווה או מקיומה בחוץ).